

Яновський Юрій Іванович

Життя та творчість

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ

(1902—1954)

Псевдоніми — Георгій Ней, Юрі Юрченко.

Юрій Іванович Яновський народився 27 серпня 1902р. в с Майєрове тепер Компаніївського району Кіровоградської області в селянській родині.

У 1908 р. у пошуках кращого життя родина переїхала до Єлисаветграда.

У 1919 р. Юрій на відмінно закінчив Єлисаветградське реальне училище, працював у адміністративному відділі повітового виконкому, в повітовому статистичному бюро і водночас навчався в механічному технікумі.

Протягом 1922—1924 рр. юнак навчався на електротехнічному факультеті Київського політехнічного інституту, але через матеріальні злидні його не закінчив.

У 1922 р. Яновський під псевдонімом Георгій Ней в Київській газеті "Пролетарская правда" надрукував перший вірш "Море" російською мовою.

У 1924 р. у газеті "Більшовик" опублікував українською мовою вірш "Дзвін" і новелу "А потім німці тікали". Наступного року Яновський видав збірку новел "Мамутові бивні", якийсь час працював у редакції газети "Більшовик", активно виступав як публіцист, підписуючи свої статті та нариси псевдонімом Юр. Юрченко.

У 1926—1927 рр. він працював головним редактором на Одеській кінофабриці, надрукував збірку новел "Кров землі".

У 1928 р. Яновський видав єдину поетичну збірку "Прекрасна УТ", хоча поезії продовжував писати все життя; надрукував перший роман "Майстер корабля".

Роман "Чотири шаблі" з'явився у 1930р. Критика звинуватила Яновського в "націоналістичній романтиці", згодом були створені драми "Дума про Британку", 1937; "Потомки", 1938; збірка новел "Короткі історії", 1939. У 1939р. Яновський одним з перших серед письменників був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

За роки війни Ю. Яновський написав драму "Син династії" (1942), видав збірку оповідань "Земля батьків" (1944).

У 1947 р. був опублікований роман "Жива вода", за який письменника радянська критика звинуватила в "спотворенні радянської дійсності". Він був змушений надрукувати в "Літературній газеті" лист, у якому "визнав" і свою "відірваність од життя", і "формалістичний задум" роману, і "шкідливі деталі" в ньому (навіть підготував нову редакцію твору, який під назвою "Мир" побачив світ вже після смерті в 1956р.).

За цикл "Київські оповідання" у 1949р. письменник отримав Сталінську премію.

Як сценарист Ю. Яновський створив сценарій художнього фільму "Зв'язковий підпілля" (1951), літературний сценарій "Павло Корчагін" (за мотивами роману М. Островського "Як гартувалася сталь", 1953) та сценарій документального фільму "Микола Васильович Гоголь" (1952).

У 1953 р. Ю. Яновський видав драму "Дочка прокурора", яка стала важливою художньою сторінкою і в українській драматургії середини 50-х років, і в тогочасному театральному житті.

25 лютого 1954 р. письменник помер.

"Майстер корабля", перший роман Юрія Яновського, увібрав частку того безпосереднього життєвого досвіду, що його молодий письменник набув за час роботи на Одеській кінофабриці. У цьому творі він намагається сягнути найглибших надр психіки, блакитних веж романтики. Епізоди з персонажами твору (більшість із них мала реальних прототипів — працівників Одеської кінофабрики) подані через осмислення їх у своїх мемуарах сімдесятирічним кіномайстром То-Ма-Кі (Товариш Майстер Кіно), прототипом якого вважають самого Яновського. Сюжет твору — новий для тогочасної української літератури: режисер Сев (прототипом якого вважають О. Довженка) знімає фільм про матроса Богдана. Для зйомок будується справжній вітрильник, на якому потім плаватимуть учні мореходної школи. Дуже органічно вплетені в роман нотатки синів героя, листи його коханої — балерини Тайях, розповіді матроса Богдана й роздуми самого мемуариста. Відтак перед читачем вимальовуються не просто будні з життя й творчості українських кіномайстрів 20-х рр., не лише їхні турботи в зв'язку зі створенням сценарію фільму та будівництвом для цього спеціального корабля, а широкі картини творчого життя людини, за яким стоїть великий узагальнюючий смисл, що все життя на планеті має будуватися з творчим натхненням, з турботою про культуру кожної нації, про завтрашній день людства, і тоді майбутнє перетвориться на казковий край мирної праці й гармонійно розвинених особистостей.

Критика неоднозначно сприйняла твір, адже, з одного боку, роман був, безперечно, цікавий, а з іншого — порушувався основний підхід до "ідейності радянського твору", бо тут був відсутній герой-пролетарій, не оспівувалась краса "щасливої радянської дійсності". Дику силу Такої вульгаризації Ю. Яновський боляче відчував і пізніше — після опублікування роману "Чотири шаблі", який став однією з найдраматичніших сторінок в історії української літератури, адже ще півстоліття він залишався предметом найбезглуздішої критики і був, по суті, вилучений з літературного процесу. За Ю. Яновським тягнувся шлейф звинувачень, ніби його роман творився на хвилі "націоналістичної романтики".

Роман "Чотири шаблі" розповідає про післяреволюційні події в Україні, коли країна перетворилася на один із найзапекліших плацдармів Громадянської війни. Повсюди формувались бойові загони, щоб захистити революцію. Такі ж загони чи навіть цілу армію взялися створити й четверо друзів — герої роману "Чотири шаблі": Шахай, Остюк, Галат і Марченко. Твір розпочинається змалюванням весілля Шахая. Під час вінчання молодих у церкві, яка оздоблена живописом на сюжети з козацького життя, друзі пройнялися духом національної історії, і це надихнуло їх піти шляхом своїх героїчних предків, розпочавши історичну битву за свою землю і волю. Структура "Чотирьох шабель" — пісенна. Таку форму письменник обрав тому, що пісня — один із

найлаконічніших художніх жанрів. Все те, що було "поза піснями", тобто являло собою "будні революції" ("довгі ночі дебатів, божевільні дні підготовок, штабних розробок...") у романі свідомо опущено, завдяки чому досягнуто стислості й поетичності в художньому осмисленні теми. Роман складається із семи окремих розділів — новел, що також стало новаторством в українській літературі (пізніше традицію роману в новелах продовжить О. Гончар своїм твором "Тронка"). Герої твору: Шахай, Остюк, Галат, Марченко — абсолютно різні, але об'єднані спільною метою в своєму бажанні врятувати країну. Автор навмисне ставить їх у такі ситуації, в яких максимально виявилась би їхня глибинна суть, козацька відвага, героїство, сила.

Наступним визначним твором у доробку Яновського став роман "Вершники" який по-своєму продовжував, а почасти й "тлумачив" твір "Чотири шаблі". У "Вершниках" кожний герой дістав точну політичну характеристику (петлюрівець, де-нікінець, махновець, більшовик...) Уже в першій новелі "Подвійне коло" дія розгортається досить драматично: у революційній боротьбі один проти одного виступили брати Половці, які не жаліли братських життів у бажанні відстояти свої політичні погляди — і по черзі на землю летять голови Половців (денікінця Андрія, петлюрівця Оверка, махновця Опанаса), цю їх "стинають" один одному рідні брати. Непереможним залишається тільки більшовик Іван Половець, що цілком "узгоджувалося" з розвитком пореволюційної історії, але водночас повівало на читача неприхованою нелюдською жорстокістю. Суть тієї жорстокості "пояснив": Іванові комісар Герт: мовляв, братовбивча вакханалія зчинилася тому, що брати були хоч і одного роду, та не одного класу. Діяли, отже, закони класової боротьби, суть яких висловив той же комісар Герт: "... рід розпадається, а клас стоїть".

Мотив розпаду людського роду, що почався з революцією, це лише один мотив "Вершників", бо роман був своєрідним компромісом з офіційною критикою і тому написаний ідеологічно правильно: є тут і провідна роль більшовицької, партії, і перемога червоного прапора, і оспівування героїзму комуністів. Але твір все ж таки не такий однозначний, бо за перемогою червоноармійця Івана Половця явно вбачаються схвильовані роздуми самого Яновського: автор не підтримує кривавої різни, хоч вона нібито й виправдовується світлим майбутнім. Адже як може будуватись майбутнє після прокляття рідного брата, після порушення простої батьківської заповіді: "Тому роду не буде переводу, в котрому браття милують згоду".

Композиційно роман складається з восьми новел, які не пов'язані єдиним сюжетом, але поєднані головною авторською настановою: показати через внутрішній світ героїв історичну необхідність перетворення земної світобудови. У кожній новелі персонажам надається роль символів. Символічний Іван Половець у новелі "Подвійне коло"; символічне світло випромінюють його батьки в "Шаланді в морі" і безіменний листоноша з "Листа у вічність"; символічні також образи комісара Данила Чабана ("Дитинство"), командира полку Чубенка ("Чубенко — командир полку"); ватажка загону "двох босих сотень" Шведа ("Батальйон Шведа") та і я. Вони представлені автором у поетичному ключі, в ключі глибокого психологічного драматизму відтворені

ситуації, в яких вони діють. Це справжні поеми не лише про розпад, а й про збереження роду й творення добра на землі (батьки братів Половців), про красу українського степу і неба ("Дитинство"), про людську витривалість і жадання свободи ("Лист у вічність", "Чубенко — командир полку"). Втілюють вони в собі людське й національне прагнення героїв збудувати кращий світ на землі. Розвинута у "Вершниках" романтична форма художнього освоєння життя зіткнулась у другій половині 30-х рр. із рядом перешкод. Найголовніша з них — "офіційне" утвердження на Першому з'їзді письменників СРСР методу соціалістичного реалізму. Романтизмові в ньому відводилася прислужницька роль пафосу — уславлення кожного кроку радянської історії.

Ю. Яновський — це ще одна трагічна постать в українській літературі. Талановитий майстер, який фактично за десять років молодого життя створив свої найкращі твори, що збагатили нашу літературу, решту часу був змушений виправдовуватись і підлаштовуватись під настанови кабінетних посередностей і писати на замовлення. Але незважаючи на гоніння з боку критики, спадщина письменника здобула широке визнання читачів. Його твори двічі виходили п'ятитомними виданнями. Кращі з них перекладені багатьма мовами, опубліковані в Болгарії, Німеччині, Польщі, Угорщині, Чехословаччині, Австрії, Італії, Франції.

ОСНОВНІ ТВОРИ:

Збірка нарисів "Голлівуд на березі Чорного моря", збірки оповідань "Мамутові бивні", "Кров землі", повість "Байгород", романи "Майстер корабля", "Дочка прокурора".

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Мовчан Р. Неоромантична проза Юрія Яновського: "Майстер корабля", "Чотири шаблі" // Дивослово. — 2001. — №7.
2. Смолич Ю. Злигодні Юрія Яновського // Сучасність. — 1971. — № 7—8.
3. Лист у вічність: Спогади про Юрія Яновського. — К., 1980.
4. Панченко В. Юрій Яновський. Життя і творчість. — К., 1988.
5. Кіноспадщина Юрія Яновського. — К., 1987.
6. Юрій Яновський // Історія української літератури ХХ ст.: У 2 кн. / За ред. В.Г. Дончика. — К., 1998. — Кн. 1.
7. Юрій Яновський // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: В 4 кн. — К., 2003. — Кн. 2.